

Biblijno-historyczna analiza święta Przemienienia Pańskiego

Słowa kluczowe: Chrystus, Przemienienie Pańskie, góra Tabor, obłok, święto, liturgia prawosławna, liturgia rzymskokatolicka

Wstęp

W poniższych rozważaniach podejmiemy się próby analizy jedynie kilku z wielu aspektów, które zawiera w sobie wydarzenie Przemienienia Pańskiego. Skupimy się przede wszystkim na prześledzeniu i porównaniu opowiadania ewangelicznego dotyczącego Metamorfozy Chrystusa, które ukazane zostało szczegółowo przez trzech Synoptyków. Postaramy się zwrócić uwagę na różnice i podobieństwa zachodzące w ich relacjach oraz na to, jak poszczególne elementy Ewangelii były rozumiane i interpretowane, mając na uwadze literaturę patrystyczną, badania biblistów i teologów kościelnych. Odniesiemy się również do poszczególnych etapów historycznego rozwoju święta Metamorfozy, zarówno na Wschodzie jak i Zachodzie.

Przemienienie Pańskie w relacjach zawartych w Nowym Testamencie

Jedynym w swoim rodzaju opowiadaniem o Przemienieniu Jezusa jest ogniwem łączącym trzech Synoptyków. Główne źródła informacji na ten temat zachowały się w Ewangeliach: według św. Mateusza (17,1-9), św. Marka (9,2-9), oraz św. Łukasza (9,28-37).

---

* Mgr Adam Magruk jest uczestnikiem studiów III stopnia (doktoranckich) w Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

Autorzy trzech perykop ewangelicznych umieszczają swoją relację, dotyczącą Przemienienia Chrystusa w szczegółowo nieokreślonych ramach czasowych. Apostołowie Mateusz i Marek używają zwrotu: *po sześciu dniach*. Informacja ta dała wielu współczesnym badaczom Pisma Świętego pretekst do powiązania tego wydarzenia z żydowskim Świętem Namiotów (z hebr. *Sukkot*, zwane także Świętem Kuczek lub Szałasów). Ustanowione ono zostało na pamiątkę czterdziestoletniej wędrówki Izraelitów przez pustynię, podczas której mieszkali oni w szałasach. Każdego roku Żydzi budowali specjalne namioty poza swoimi domostwami, by zamieszkać w nich na czas siedmiu dni, jak nakazywała Tora – dokładnie tyle ile trwało to święto. Ósmy dzień był radosnym zwieńczeniem uroczystości. Sukkot było także doskonałą okazją, aby wyrazić Bogu swą wdzięczność za sprzyjającą pogodę i owocne zbiory. Nierozzerwalną jego częścią była obecność wielu światła. Wieczorem z 15-stego na 16-stego miesiąca Tiszri na świątynnym Dziedzińcu Kobiet zapalano cztery ogromne, wieloramienne świeczniki, które przewyższały mury samej Świątyni, a ich blask dochodził do każdego zakątka Jerozolimy¹. Wzmianka o namiotach w opowiadaniu o Metamorfozie Pana, dodatkowo potwierdza bezpośrednie powiązanie ze Świętem Kuczek.

Inni natomiast – jak na przykład Orygenes – owe sześć dni, *odnoszą do sześciu dni stworzenia świata lub do przekazania Mojżeszowi kamiennych Tablic, podczas którego obłok pokrywał Synaj przez sześć dni a siódmego Pan przywołał go z pośrodku obłoku* (Wj 24,17)². Ewangelisci w swych dziełach rzadko kiedy określali dokładny czas opisywanych wydarzeń. Niemniej jednak, Ojcowie i wielu egzegetów, po szczegółowej analizie natchnionego tekstu doszli do wniosku, że Przemienienie miało miejsce sześć dni po słynnym wyznaniu wiary Piotra w drodze do Cezarei Filipowej (Mt 16,13-19), o którym wspominają trzej Synoptycy, dokładnie przed opowiadaniem o Przemienieniu³.

Ewangelista Łukasz z kolei, mówi nie o sześciu, a o ośmiu dniach. Informacja ta zapewne nie jest w sprzeczności z tym, co zanotowano powyżej. Najprawdopodobniej, autor trzeciej Ewangelii dolicza do powyższej „szóstki” dzień

¹ E.B. Οικονόμου, *Αρχαιολογία και θεσμολογία της βιβλικής Παλαιστίνης*, Αθήναι 2004, s. 386-390.

² Cytat za: *Biblia Tysiąclecia. Pismo święte Starego i Nowego Testamentu*, wyd. Pallotinum, Poznań 2000.

³ I. Καραβιδόπουλος, *Το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο*, Θεσσαλονίκη 2009, s. 284.

wyznania Piotra oraz sam dzień, w którym miało dojść do Przemienienia i stąd pojawia się liczba osiem⁴. Według J. Danielou, skoro Święto Namiotów trwało tydzień czasu, to osiem czy sześć dni, o których mowa w obu opowiadaniach ewangelicznych określają nic innego, jak właśnie przybliżony czas jego trwania, a samo Przemienienie miało mieć miejsce w ostatni jego dzień⁵.

Św. Grzegorz Palamas dopatruje się w tych dwóch cyfrach (6 i 8) pewnego symbolizmu. Liczba „sześć” u Mateusza i Marka odpowiada sześciu postaciom, które biorą udział w tej scenie a mianowicie: Jezusa, Eliasza, Mojżesza, Piotra, Jakuba i Jana. Natomiast do „ósemki Łukasza”, wraz z wyżej wymienionymi, biskup Tessalonik zalicza także dwie osoby Trójcy Świętej: Ojca (przemawiającego do zgromadzonych na górze) i Ducha Świętego (pod postacią obłoku)⁶.

Trzej Synoptycy są zgodni co to tego, że Chrystus zabrał ze sobą tylko trzech swoich uczniów: Piotra, Jakuba i Jana. Z odpowiedzią na pytanie, dlaczego Syn Boży nie wziął ze sobą wszystkich Swoich dwunastu uczniów, spieszy autor Synaksarionu na dzień 6 sierpnia. Podkreśla on, że tak jak prorok Mojżesz, kiedy wchodził na górę Synaj, aby otrzymać Tablice Przykazań nie zabrał ze sobą nikogo innego, ponieważ nikt z jego towarzyszy, z grzesznego i nieposłusznego ludu Izraela, nie był godny widzieć to, co miał zobaczyć on sam, podobnie i Chrystus nie przemienił się przed wszystkimi apostołami, a tylko przed nielicznymi, wybranymi. Gdyby bowiem chciał, aby była obecna cała „Dwunastka”, wtedy musiałby się tam znaleźć także i zdrajca Judasz, a według nauki Ojców Kościoła, nie był on godny oglądania Boskiego światła. Jego serce przepełnione złością i zawiścią nie byłoby w stanie pojąć tak wielkiego cudu. Prorok Izajasz radził, aby nie miał miejsca wśród wiernych bezbożny, bowiem nie jest on godzien widzenia chwały Pańskiej (Iz 6,10). Gdyby Nauczyciel zabrał tylko jedenastu, a Iskariotę umieścił poza wybranymi, wówczas mógłby on, w gniewie powiedzieć: *Ponieważ nie wziął mnie na górę wraz z pozostałymi uczniami, dlatego też Go zdradziłem. Przecież razem z jedenastoma czyniłem cuda, a Chrystus tak jak do wszystkich tak i do mnie miał zaufanie i miłował mnie tak jak i pozostałych. Dlaczego więc, nie zabrał i mnie na Tabor, dlaczego*

⁴ *Евангелие от Луки*, [w:] А.П. Лопухин, *Толковая Библия или комментарий на все книги Св. Писания Ветхого и Нового Заветов. Новый Завет*, Петербург 1911-1913, s. 793.

⁵ J. Ratsinger (Πάπας Βενέδικτος XVI), *Ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ*, t. 1, tłum. Σ.Σ. Δεσπότης, Αθήνα 2007, s. 293.

⁶ Γρηγόριος Παλαμάς, *Στην σελτή Μεταμόρφωση του Κυρίου και Θεού και Σωτήρα μας Ιησού Χριστού. Ομιλία ΛΔ΄*, [w:] ΕΠΕ, t. 10, s. 361-363.

nie uczynił i mnie godnym widzieć Jego Przemienienie? Z tego właśnie powodu, zdradziłem go i wydałem na poniżającą, okrutną śmierć⁷.

Św. Jan z Damaszku proponuje nieco inne wytłumaczenie, dotyczące wyboru wskazanych uczniów. Według niego ma ono podwójne znaczenie. Po pierwsze, trzej apostołowie symbolizują sobą doskonałość Świętej Trójcy, Której Druga Osoba to stojący przed nimi Nauczyciel. Po drugie, ich określona liczba i rola jako świadków zdarzenia – w pełnym tego słowa znaczeniu – to wypełnienie słów Chrystusa: *Gdzie dwóch albo trzech gromadzi się w moje imię, tam jestem pośród nich* (Mt 18,20)⁸, a także: *na zeznaniu dwóch albo trzech świadków opierać się będzie każda sprawa* (II Kor 13,1)⁹.

Piotr, syn Jony, wśród wszystkich apostołów zajmował szczególne, pierwsze miejsce, lecz nie był to prymat władzy a autorytetu, starszeństwa, pierwszeństwa. Nazywany jest on często *ustami uczniów*¹⁰, lub *ustami apostołów*¹¹. Wśród dwunastu wyróżniał się szczególnie silną, gorącą i żywą wiarą¹². Z kolei Jan, powołany został do apostołstwa przez Nauczyciela wraz ze swoim bratem Jakubem, w chwili po wezwaniu Piotra, *obok Jeziora Galilejskiego* (Mt 4,18-22)¹³. Oboje byli synami rybaka Zebedeusza. Jezus podobnie jak Szymonowi nadał imię Piotr, tak i tych dwóch, za ich popędliwy charakter nazwał *Boanerges, to znaczy Synowie Gromu* (Mk 3,17)¹⁴. Jedynie ci apostołowie zostali w ten sposób wyróżnieni¹⁵. W starożytności, jak wiadomo, pojęcie imienia posiadało istotne znaczenie. Było ono wyrazicielem głębi ludzkiej natury lub danej rzeczy. Ten, który znał imię określonej istoty miał jednocześnie nad nią władzę¹⁶. Zmiana

⁷ X. Δουκάκης, *Ο Μέγας Συναξαριστής. Μην. Αύγουστος*, t. 12, Αθήνα 1966, s. 54-55.

⁸ Cyt. za: *Biblia to jest księgi Starego i Nowego Testamentu*, wyd. Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa 1998.

⁹ Ιωάννης Δαμασκηνός, *Ομιλία στην υπερένδοξη Μεταμόρφωση του Κυρίου μας Ιησού Χριστού*, [w:] ΕΠΕ, t. 9, s. 29-31.

¹⁰ Ιωάννης Χρυσόστομος, *Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*. Ομιλία ΠΗ', [w:] ΕΠΕ, t. 14, s. 741.

¹¹ Tenże, *Ομιλία εις το αποστολικόν ρητόν το λέγον· Τούτο δε γινώσκετε, ότι εν εσχάταις ημέραις έσονται καιροί χαλεποί*, [w:] PG, t. 56, s. 275.

¹² S. Bulhakow, *Święci Piotr i Jan dwaj pierwsi z Apostołów*, przeł. ks. H. Paprocki, Białystok 2005, s. 35.

¹³ *Biblia to jest księgi Starego...*, dz. cyt.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ S. Bulhakow, *Święci Piotr i Jan...*, dz. cyt., s. 41.

¹⁶ Widoczne jest to na przykład w opowiadaniu o uzdrowieniu opętanego z kraju Gezaręńczyków (Mk 5,9-17). Ι.Δ. Καραβιδόπουλος, *Ερμηνεία της προς Φιλιππησίους Επιστολής*, [w:] tenże, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης. Αποστόλου Παύλου Επιστολές προς Εφεσίους, Φιλιππησίους,*

imienia natomiast, była znakiem nowego posłannictwa, oraz szczególnej bliskości nadającego je z tym, który je przyjmował. W tym przypadku oznacza ono, że misja, która zostanie na powierzona apostołom będzie od nich wymagać nie tylko gorliwości, trudu i wysiłku, ale przede wszystkim ich wewnętrznej odnowy.

Jeśli Jan Teolog to pierwszy apostoł według miłości do Chrystusa, a Piotr według wiary, to Jakuba wyróżnia szczególnie jego wierność i cierpliwość¹⁷. To właśnie Jakub za swe oddanie, poświęcenie i zaufanie Jezusowi dostąpił godności przyjęcia męczeńskiej śmierci jako pierwszy wśród Dwunastu. Dzieje Apostolskie opisują to w następujący sposób: *W tym także czasie Herod zaczął prześladować niektórych członków Kościoła. Ściął mieczem Jakuba, brata Jana* (Dz 12,1-2)¹⁸.

Arcybiskup Jeremiasz (Jan Anchimiuk) zauważa, że ci trzej apostołowie to najczęściej spotykane kategorie ludzi wierzących. Piotr, to człowiek impulsywny, szczerze wierzący, gorący, ale również ten, który trzykrotnie wyparł się Chrystusa. Bardzo często podobny do każdego z nas. Jakub to ten, który jest gotowy za wiarę ponieść również śmierć. I trzecia grupa ludzi to ci, którym dane jest oglądać to, co najważniejsze, jak św. Jan Teolog, który jak mało kto zgłębił tajemnice Królestwa Bożego¹⁹.

Według apostoła Łukasza, celem wejścia na górę Chrystusa była modlitwa. Z uważnej lektury Pisma Świętego można wywnioskować, że Zbawiciel najczęściej modlił się w nocy (por. Mt 14,23; Łk 6,12; 21,37). Oprócz tego, Łukasz relacjonuje, że *nazajutrz gdy zeszli z góry* (Łk 9,37)²⁰, Pan uzdrowił opętanego przez demona chłopca. Na podstawie tych dwóch świadectw ewangelicznych można dojść do wniosku, że Jezus wraz ze swymi towarzyszami prawdopodobnie przybył na górę pod wieczór, natomiast opuścił ją następnego dnia rano, a więc samo Przemienienie mogło mieć miejsce nocą. Zrozumiałym więc w takim wypadku staje się fragment: *Tymczasem Piotr i towarzysze snem*

Κολοσσαείς, Φιλήμωνα, Θεσσαλονίκη 1992, s. 315.

¹⁷ Митр. Владимир (Сабодан), *Проповедь на Преображение Господне*, [w:] *Проповеди*, red. E. Вобровникова, t. 1, Киев 1997, s. 306.

¹⁸ Cyt. za: *Biblia Tysiąclecia...*, dz. cyt.; E.Π. Λέκκος, *Η Μεταμόρφωσις του Χριστού. Το γεγονός, η εορτή, το νόημα*. Μετά παρακλητικού κανόνα, Αθήνα 2006, s. 12.

¹⁹ Abp Jeremiasz (Anchimiuk), *Preobrażenie*, [w:] *Przegląd Prawosławny*, Nr 8 (302), 2010, Białystok, s. 12.

²⁰ Cyt. za: *Biblia to jest księgi Starego i Nowego Testamentu*, w przekładzie polskim W.O. Jakuba Wujka S.J., Kraków 1962.

byli zmorzeni. Gdy się ocknęli... (Łk 9,39)²¹, potwierdzający, że uczniowie po ciężkiej, całodziennych podróży²², modlitwie z Panem, z powodu zmęczenia zasnęli²³. Św. Nikodem Hagioryta jest jednak przeciwnego zdania. Według niego, do Przemienienia nie doszło po zachodzie słońca, ale w dzień²⁴, na co wskazywałyby słowa jednego z Troparionów święta²⁵: *Materialne słońce zobaczywszy Ciebie, Jezusie mój, przemienionego na górze Tabor, skryło się w promieniach Twego Bóstwa, chwała mocy Twojej, Panie!*²⁶ Również według św. Izaaka Syryjczyka, uczniowie byli wówczas świadkami niecodziennego widoku – dwóch jaśniejszych słońc: naturalnego, zmysłowego oraz silniejszego i jaskrawszego od niego, Słońca Prawdy²⁷.

Nie bez znaczenia jest zapewne wybór terenu górystego. Jezus wstępuje razem ze swymi uczniami na wysoką górę, aby to co miało się tam wydarzyć nabrało jeszcze większego majestatu i chwały. Z drugiej jednak strony, udaje się tam, by na osobności, w ciszy i skupieniu pomodlić się, aby być w tej świętej chwili niedostrzegalnym dla nikogo²⁸.

W religijnym odczuciu człowieka, góry zawsze były bliższe Boga niż równiny. Szczyty górskie, z powodu ich skierowania w stronę nieba, uważano za miejsca zamieszkania Boga, Którego majestat ukrywa się za obłokami. Historia religii zna różne święte góry, które według powszechnego przekonania stanowiły kosmiczny punkt spotkania nieba z ziemią. Od wieków wzgórze bogów uchodziły wśród ludów Wschodu za świątynie budowane na kształt góry. Według jednej z tradycji egipskich, świat powstał przez wyłonienie się prawgórza z bezmiarów wód pierwotnych. Ciekawostką jest także, iż w inskrypcjach

²¹ Tamże.

²² Odległość od Cezarei Filipowej do Góry Tabor, to droga wymagająca około 18 godzin podróży. Н.Н. Глубоковский, *Преображение Господа*, Москва 2005, s. 25.

²³ Tamże, s. 22.

²⁴ Νικόδημος Αγιορείτης, *Εορτοδρόμιον· ήτοι ερμηνεία εις τους ασματικούς κανόνας των δεσποτικών και θεομητορικών εορτών*, Βενετία 1836, s. 630.

²⁵ Wszystkie tłumaczenia tekstów liturgicznych na język polski podano za: <http://www.liturgia.cerkiew.pl/page.php?id=14> (data dostępu: 01.10.2012); <http://www.cerkiew.szczecin.pl/do-pobrania.html> (data dostępu: 01.10.2012), oraz własne.

²⁶ *Миния. Август*, Киев 1993, Jutrznia (cs. Утренняя) dnia 6 sierpnia – drugi Troparion (cs. Тропарь), 4-tej Pieśni (cs. Песнь), drugiego Kanonu (cs. Канон).

²⁷ Μητρ. Ιερόθεος (Βλάχος), *Οι Δεσποτικές εορτές. Εισοδικό στο Δοδεκάορτο και την Ορθόδοξη Χριστολογία*, Λεβαδεία 2008, s. 160.

²⁸ Е. Зигабен, *Толкование Евангелия от Матфея, составленное по древним святоотеческим толкованиям*, Киев 1887, s. 127.

odkrytych na ścianach piramid, bóg-stwórca Attum, jest nazywany „Wzgórzem”, a główne bóstwo sumeryjskie Enlil nosi przydomek „Wielkiej Góry”²⁹. Kult wielu starożytnych religii, nakazywał umieszczanie na szczytach gór ołtarzy ku czci czczonych bogów, ich posągów i tam składanie im należnych ofiar. Musiały one oczywiście znajdować się z dala od codziennego zgiełku miast i wsi³⁰. Chrystus swym wejściem na górę niejako kładzie kres pogańskim kultom, wskazując tym samym, że to On jest jedynym, Któremu należą się Boska cześć i chwała³¹.

Góra, zarówno w Starym jak i Nowym Testamencie, jest miejscem o szczególnym, teologicznym znaczeniu, dlatego też wiele znaczących wydarzeń Objawienia Bożego miało miejsce właśnie na górze³². Aramejczycy mówili o Bogu Izraelitów, że jest Bogiem gór (I Krl 20,30). Na miejsce złożenia w ofierze Izaaka przez jego ojca Abrahama była przewidziana góra, którą wskazuje sam Stwórca. Jeszcze za czasów Mojżesza miejsce to nazywało się: *Pan się ukazuje* (Rdz 22,14). Kiedy Mojżesz dotarł ze swoją trzodą do stóp góry Horeb i chciał przypatrzeć się z bliska płonącemu krzakowi³³, usłyszał pochodzący z jego strony głos Boży: *Nie zbliżaj się tu! Zdejmij sandały z nóg, gdyż miejsce, na którym stoisz jest ziemią świętą* (Wj 3,5)³⁴. U szczytu góry Synaj, Bóg przekazuje Dziesięć Przykazań (Wj 19,18-20), a Psalmista Dawid spoglądając w stronę gór, oczekuje przybywającej z nich ku niemu Boskiej pomocy (Ps 121,1). Na górze Chrystus wygłasza swoje pierwsze kazanie (Mt 5-7), oraz dokonuje wyboru dwunastu apostołów, spośród rzeszy uczniów (Mk 3,13). Po rozmnożeniu chleba wstępuje *sam jeden na górę, żeby się modlić* (Mt 14,23)³⁵.

²⁹ Góra, [w:] M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli religijnych*, tłum. bp K. Romaniuk, Poznań 1989, s. 62.

³⁰ W. Burkiert, *Αρχαία ελληνική θρησκεία. Αρχαία και Κλασική Εποχή*, tłum. N.Π. Μπεζαντάκος, Α. Αβαγιάνου, Αθήνα 1993, s. 76-78.

³¹ Χ. Δουκάκης, *Ο Μέγας Συναξαριστής. Μην. Αύγουστος...*, dz. cyt., s. 56.

³² Ι. Καραβιδόπουλος, *Το κατά Μάρκον...*, dz. cyt., s. 285.

³³ Krzew, który palił się ale się nie spalał, i którego naocznym świadkiem był prorok Mojżesz, w Tradycji Kościoła Prawosławnego to symbol dziewiczego macierzyństwa Bogurodzicy, a także poczęcia Chrystusa z Ducha Świętego. Maria pozostała dziewicą zarówno przed, w trakcie i po narodzeniu Chrystusa. Dlatego Matka Boża, niekiedy nazywana jest także Gorejącym Krzewem. С. Снегирева, *Земная жизнь Пресвятой Богородицы и описание святых чудотворных её икон*, Ярославль 1998, s. 8.

³⁴ Cyt. za: *Biblia Tysiąclecia...*, dz. cyt.

³⁵ Cyt. za: *Biblia Jerozolimska. Pismo święte Starego i Nowego Testamentu*, wyd. Pallotinum, Poznań 2006. Góra, [w:] M. Lurker, *Słownik obrazów...*, dz. cyt., s. 62-63.

W kwestii dokładnego umiejscowienia i nazwy góry Przemienienia, autorzy Ewangelii nie przekazali na ten temat konkretnych informacji. Zgodnie z wczesnochrześcijańską tradycją – wyrazicielami której są między innymi: Orygenes oraz św. Cyryl Jerozolimski – był to Tabor, leżący około 18 km na południe od Nazaretu³⁶. Wybitny egzegeta i nauczyciel Szkoły Aleksandryjskiej w zwięzły sposób ujmuje to zagadnienie: *Tabor wspaniały. Tabor jest górą w Galilei, gdzie przemienił się Chrystus*³⁷. W historii narodu wybranego góra Tabor była znana od zmierzchłych czasów i zajmowała szczególną pozycję. Tradycja głosi, że znajduje się tam pieczara, w której doszło do spotkania króla Salemu Melchizedeka, *Kapłana Boga Najwyższego z Abramem* (Rdz 14,18-19)³⁸. Następca Mojżesza, Jozue, wypełniając groźną wolę Bożą o zlikwidowaniu potomstwa występnych synów Chama, przechodził ze swymi wojskami obok Taboru. U jego podnóża rozłożył obozowisko, a ze szczytu obserwował miasta i wsie, które Pan przekazywał w jego ręce. Tutaj również Barak, wspierany radą Debory, odniósł wielkie zwycięstwo nad wojskami Sisery³⁹, a kiedy prorok Jeremiasz ujrzał górę Tabor po raz pierwszy w VIII wieku p.n.e., natychmiast skojarzył jej siłę z Nabuchodonozorem. Owa potężna góra, od stuleci była cennym punktem strategicznym w utrzymywaniu linii obrony⁴⁰.

W Nowym Testamencie Tabor jako termin nie występuje, aczkolwiek stonkowo szybko staje się on miejscem modlitwy, kultu i licznych pielgrzymek wiernych, poczynając już od pierwszego okresu rozwoju chrześcijaństwa.

W czwartym stuleciu, zgodnie z informacją przekazaną przez N. Kallistosa, na tym miejscu cesarzowa Helena wybudowała trzy świątynie – jedną dla Chrystusa i dwie dla proroków Mojżesza i Eliasza. Trzy cerkwie – tyle ile namiotów proponował Zbawicielowi postawić Piotr apostoł⁴¹. Teoria ta zdaje się nie do końca odpowiadać rzeczywistości ponieważ potwierdzają ją źródła pochodzące dopiero z V i VII wieku, a znany historyk Euzebiusz, opisując szczegółowo budynki i świątynie, które wznosił Konstantyn Wielki i jego matka Helena, nie mówi nic o obiekcie sakralnym, znajdującym się na Taborze⁴².

³⁶ Н.Н. Глубоковский, *Преображение...*, dz. cyt., s. 24.

³⁷ Οριγένης, *ΕΙς Ψαλμούς. Ψαλμός ΠΗ'*, [w:] PG, t. 3, s. 1548.

³⁸ Γ. Βουλγαράκης, *Το Θαβώρ*, [w:] Πάνταϊνος, *Αλεξανδρεία* 1917, Nr 9 (1917), s. 499.

³⁹ W.J. Harrington, *Klucz do Biblii*, przeł. J. Marzęcki, Warszawa 2002, s. 79.

⁴⁰ Ks. P.F. Vasko, *Nasza wizyta Ziemi Świętej*, tłum. I. Rytel, (brak miejsca i roku wydania), s. 77.

⁴¹ S. Maria (Jurczuk), *Ziemia Święta. Cud ognia i chwała obłoków*, Hajnówka 1997, s. 46-47.

⁴² Πρωτοπρ. Δ.Β. Τζέρπος, *Η εορτή της Μεταμορφώσεως του Κυρίου*, [w:] *Πρακτικά Ε'*

W XII-XIII wieku miejsce to doświadczyło dotkliwych zniszczeń. Świątynia wraz z kompleksem budynków wokół niej, została doszczętnie zniszczona przez wrogo nastawione wojska krzyżackie. Cerkiew Przemienienia Pańskiego, która jest obecnie miejscem wielu pielgrzymek i cudów, odbudowano (na ruinach poprzedniej) i poświęcono w 1826 roku. Do dnia dzisiejszego, Tabor przez Arabów nazywany jest „Jebel et-Tur”, co oznacza „najpiękniejsza góra”. Ma ona około 1 km długości i 243 m szerokości u podstawy, a wznosi się na prawie 550 m.n.p.m.⁴³

Nazwa góry prawdopodobnie pochodzi od hebrajskiego *tambur*, tłumaczonego jako „pępek”, co miało sugerować, że Przemienienie Chrystusa odbyło się w symbolicznym środku świata⁴⁴.

Wielu współczesnych egzegetów jest jednak zdania, że to nie Tabor był miejscem Przemienienia, a góra Hermon. Na opinię tę nałożyły się kilka czynników. Wraz z Taborem jest ona wspominana w Starym Testamencie jako miejsce objawienia się Boskiej chwały: *Tabor i Hermon radują się w imieniu Twoim* (Psa 89,13)⁴⁵. To tu miało mieć miejsce wniebowstąpienie Eliasza⁴⁶. Według pism Proklusa Konstantynopolińskiego, niedaleko Hermonu, w wodach Jordanu, z rąk Jana proroka, Chrystus Pan przyjął chrzest⁴⁷. Góra, o której mowa, znajduje się w bliskiej odległości od Cezarei Filipowej i miasta Nain, gdzie Jezus wskrzesił syna pewnej wdowy⁴⁸.

Kościół, wierny swemu wielowiekowemu podaniu, przychylił się ku stanowisku, iż to jednak Tabor był górą cudu Metamorfozy. Hymny liturgiczne, będące „ustami Cerkwi” i wyrazicielami jej życia są tego najlepszym świadectwem⁴⁹.

Πενελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων (Βόλος, 18-20/9/2006), Αθήνα 2006, s. 243.

⁴³ S. Maria (Jurczuk), *Ziemia Święta...*, dz. cyt., s. 47; Ks. P.F. Vasko, *Nasza wizyta...*, dz. cyt., s. 77.

⁴⁴ Ks. B. Ferdek, *Eschatologia Taboru*, Świdnica 2005, s. 41.

⁴⁵ *Μινιεύα. Αυγуст...*, dz. cyt., Jutrznia dnia 6 sierpnia – Prokimenon (cs. Прокимен) przed czytaniem ewangelicznym.

⁴⁶ Ανθούση Μοναχί, *Εορτοδρόμιον. Ερμηνεία εις τους ασματικούς κανόνας της Θείας Μεταμορφώσεως*, t. 9, Αθήνα 1996, s. 27.

⁴⁷ Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως, *Εις την Μεταμόρφωσιν του Κυρίου και Θεού και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού*, [w:] PG, t. 65, s. 768-772.

⁴⁸ Ανθούση Μοναχί, *Εορτοδρόμιον...*, dz. cyt., s. 27.

⁴⁹ *Μινιεύα. Αυγуст...*, dz. cyt. Na przykład: Wielkie Nieszpory (cs. Великая Вечерня) dnia 6 sierpnia – pierwsza Stichera (cs. Стихира) na *Panie Wolam do Ciebie* (cs. Господи Возвах Тебе); trzecia Stichera na Sticherach na Litii (cs. Стихиры на Литии); Stichera na *Chwala, i teraz* (cs. Слава и ныне) na Stichreach na stichownie (cs. Стихиры на стиховне).

Następnie, synoptycy opisują centralny moment tego wydarzenia. W tym miejscu ich relacje zaczynają nieco od siebie odbiegać. Mateusz pisze o blasku bijącym z oblicza Zbawiciela (co pomija Marek) i lśniącej bieli Jego szat. Z relacji Ewangelisty Łukasza w porównaniu do dwóch pozostałych apostołów dodatkowo wynika, że Przemienienie Chrystusa było następstwem modlitwy. Co ciekawe, autor *Dziejów Apostolskich* unika tu użycia zwrotu: *przemienił się*, zamiast, którego pisze: *wygląd Jego twarzy się odmienił*⁵⁰. Św. Grzegorz Palamas pyta w tym miejscu: *Co znaczy: „przemienił się”?* I za chwilę odpowiada: *W ten sposób ukazał nam On część swojej Boskości. Dlaczego jednak Łukasz pisze „Gdy się modlił”, a Mateusz „Twarz Jego zajaśniała jak słońce”? (...) Abyśmy zrozumieli, że to czym jest słońce dla tych, którzy żyją i spoglądają na otaczający ich świat (tylko) według doznań zmysłowych, tym dla żyjących według ducha i widzących za pośrednictwem Ducha, jest Chrystus Bóg*⁵¹.

W sposób szczególny objawiła się Boska światłość, która oświeciła Jego twarz i całą Jego postać, a jej moc była tak silna jak blask promieni słonecznych. Pan ukazał się przed apostołami w swej niebiańskiej chwale⁵².

Sądząc po ubogim w szczegóły opisie tej podniosłej chwili, mogłoby się wydawać, że Ewangelistów nie interesuje ona w szczególny sposób. Nic bardziej mylnego. Niewykluczone bowiem, że apostołowie nie chcieli wgłębiać się w opisy rzeczy, których w rzeczywistości nie da się godnie, ludzkim językiem wyrazić. Boska rzeczywistość to głębia, którą stworzony według swej natury człowiek, może najgodniej uczcić poprzez milczenie, przed jej okazałym majestatem⁵³.

Trzej ewangeliści piszą również, że obok Jezusa w pewnym momencie pojawili się dwaj starotestamentowi prorocy Mojżesz i Eliasz. Św. Jan Złotousty zauważa, że ich obecność nie była przypadkowa. Wielu uważało Chrystusa za Eliasza lub jednego z proroków. *Dlatego właśnie – mówi Chryzostom – ukazują się dwaj najważniejsi prorocy, aby stało się jasnym odróżnienie sług od Pana.* Obecność Mojżesza to potwierdzenie tego, że Zbawiciel nie był naruszyicielem Prawa, jak mówili o Nim uczeni w Piśmie i Faryzeusze, ale tym Który go wypełnia. Nie przypadkowo więc, Kościół wzywa: *Widzący Boga Mojżesz i Eliasz, który nie spalając się wstąpił na ognistym rydwanie i koniach na niebo,*

⁵⁰ Протопр. П.А. Тσαμπέρας, *Η Μεταμόρφωση του Ιησού Χριστού*, Αθήνα 2004, s. 264.

⁵¹ Γρηγόριος Παλαμάς, *Στην σεπτή Μεταμόρφωση...*, dz. cyt., s. 369.

⁵² Е. Зигабен, *Толкование Евангелия...*, dz. cyt., s. 127.

⁵³ Протопр. П.А. Тσαμπέρας, *Η Μεταμόρφωση...*, dz. cyt., s. 263.

w czasie Twego przemienienia widziani w obłoku świadczyli, że Ty, Chryste, jesteś przyczyną Prawa i proroków, i ich wypełnieniem. Z nimi i nas uczyń godnymi Twego oświecenia, Władco, abyśmy śpiewali Tobie na wieki⁵⁴. Ani Mojżesz, przez którego przekazane zostały Tablice Przymierza ani też Eliasz, zapewne nie pojawialiby się i nie okazywaliby posłuszeństwa Temu, Który nie byłby w rzeczywistości Synem Bożym. Obecność zmarłego Mojżesza i Eliasza, który nie zaznał jeszcze śmierci to symbol tego, że Bóg Słowo jest Władcą życia i śmierci, nieba i ziemi⁵⁵.

Tymoteusz Antiocheński utrzymuje, że niepodważalnym dowodem na to, iż były to właśnie te postacie jest fakt, że Eliasz pojawił się wtedy na ognistym rydwanie, natomiast Mojżesz, trzymając w obu rękach Tablice Prawa⁵⁶. Jest jeszcze jeden powód obecności tych dwóch mężów Starego Testamentu. Obaj stali się godnymi mistycznego widzenia i rozmowy z niewcielonym jeszcze Bogiem Logosem (gr. Ἰσραήλ Λόγος): Mojżesz na Synaju (Wj 33-18,20-23; 34,29), a Eliasz na Górze Karmel (I Krl 19,11-13). Prawda ta została wyrażona w takich oto słowach: *Stanęli i jako słudzy rozmawiali z Tobą, Władcą Chrystusem, ci, z którymi Ty niegdyś rozmawiałeś w ogniu i dymie, w mroku i w delikatnym powiewie wiatru*⁵⁷. Ich obecność to próba zaakcentowania centralnego miejsca jakie zajmuje Chrystus w Swym mistycznym ciele, ale i w całej historii człowieczeństwa⁵⁸. *Pan chwały* (I Kor 8,2)⁵⁹, daje się tu poznać i objawia się jako: *Bóg przemawiający przez Prawo i proroków*⁶⁰.

Mojżesz i Eliasz rozmawiają ze Zbawicielem – o czym wspomina tylko apostoł Łukasz – o Jego odejściu, jakie miało dokonać się w Jerozolimie. W oryginalne greckim użyto w tym miejscu słowa ἕξοδος, które tłumaczy się nie tylko

⁵⁴ *Миниѧ. Август...*, dz. cyt., Wielkie Nieszpory dnia 6 sierpnia – *Stichera na Stichirach na stichownie, na i teraz* (cs. и ныне).

⁵⁵ Архиеп. Аверкий (Таушев), *Четвероевангелие. Апостол. Руководство к изучению Священного Писания Нового Завета*, Москва 2004, s. 182.

⁵⁶ Τιμόθεος Αντιοχείας, *Εἰς τὸν σταυρὸν καὶ εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, [w:] PG, t. 86A, s. 261.

⁵⁷ *Миниѧ. Август...*, dz. cyt., Jutrznia dnia 6 sierpnia – trzeci Troparion, 4-tej Pieśni, pierwszego Kanonu.

⁵⁸ Прωτοπρ. Γ. Μεταλληνός, «Φωτὶ προσλάβομεν φως» *Ερμηνευτικὴ προσέγγιση τῆς Μεταμορφώσεως με βάση τὴν υμνογραφία*, [w:] *Μεταμόρφωση*, wyd. Κ. Κυριακίδη, Νέα Σμύρνη 1984, s. 75.

⁵⁹ Cyt. za: *Biblia Jerozolimska...*, dz. cyt.

⁶⁰ *Миниѧ. Август...*, dz. cyt. Małe Nieszpory (cs. Малая Вечерня) dnia 11 sierpnia – *Stichera na Chwała, i teraz na Stichirach na stichownie*.

jako „odejście”, ale także „wyjście”. W Starym Testamencie termin ten spotykany jest w wielu miejscach. Najbardziej znanym przykładem jego użycia jest opis wyjścia Izraelitów z Egiptu (Wj 13,1-16). Później, przybrało ono charakter także metaforyczny. Ἐξοδος zaczęto używać na oznaczenie śmierci, odejścia z życia (Mdr 3,2; II P 1,15)⁶¹. Pod „odejściem”, w historii o Przemienieniu, należy rozumieć przejście Chrystusa od ziemskiej rzeczywistości przez śmierć, Zmartwychwstanie i Wniebowstąpienie do wiecznego Królestwa chwały⁶². Także Nikodem Hagioryta pisze, że odejście, o którym mowa to śmierć, ponieważ to właśnie ona jest tą bramą przejścia, z tej ziemskiej rzeczywistości, która wprowadza nas do życia wiecznego⁶³.

Jeżeli Mojżesz i Eliasz to przedstawiciele Starego Testamentu, to trzej wyżej wymienieni apostołowie reprezentują już Nowy Testament i w ten sposób bardzo dobitnie akcentowane jest centralne miejsce jakie zajmuje Chrystus w Piśmie Świętym. Stary Testament opisuje objawienia Boga Słowa i prorocтва dotyczące Jego przyjścia na ziemię z Dziewicy Marii, natomiast Nowy Testament to już wielkie misterium Syna Bożego, Który staje się człowiekiem i daje możliwość „uczestnictwa” każdego z nas w tymże wcieleniu, jako członków Jego Ciała⁶⁴.

Piotr wyrażając radość wypływającą z głębin jego serca, z powodu tego, czego jest teraz świadkiem, jakby chcąc zatrzymać tę niezwykłą chwilę i przeżyć towarzyszące jemu i jego współtowarzyszom, proponuje Jezusowi zostawić (sam według św. Mateusza, lub we trójkę, jak z kolei przekazują dwoje pozostali Ewangeliści) na tym miejscu trzy namioty. Ponieważ wielce miłujący swego Nauczyciela Piotr, pamiętał doskonale wielokrotnie przepowiadane przez Chrystusa męki, które miały Go spotkać w Świętym Mieście, pragnął on, by Rabbi zrezygnował z niebezpiecznej dla Niego podróży do Jerozolimy. Nie mając jednak odwagi powiedzieć Mu tego wprost, aby ponownie nie zostać zganionym (por. Mt 16,21-23), podsuwa Mu myśl o pozostaniu na Taborze. Tu wydawało mu się całkiem bezpiecznie⁶⁵.

Pod słowem *namiot*, należy rozumieć w tym miejscu szałas z drewnianych gałęzi, taki jaki Żydzi mieli obowiązek budować i w nim mieszkać podczas

⁶¹ Cyt. za: *Biblia Tysiąclecia...*, dz. cyt.; Протопр. П.А. Тσαμπέρας, *Η Μεταμόρφωση...*, dz. cyt., s. 276.

⁶² *Евангелие от Луки...*, dz. cyt., s. 793.

⁶³ Νικόδημος Αγιορείτης, *Εορτοδρόμιον...*, dz. cyt., s. 589.

⁶⁴ Μητρ. Γερόθεος (Βλάχος), *Οι Δεσποτικές εορτές...*, dz. cyt., s. 175-176.

⁶⁵ E. Зигабен, *Толкование Евангелия...*, dz. cyt., s. 128.

obchodów święta Sukkot⁶⁶. Nie wykluczone również, że chodzi tu o szafasy wytwarzane z płachty z koziej sierści, wspieranej na słupach i mocowanej do podłoża za pomocą kołków czy palików⁶⁷.

Następnie, z relacji trzech Synoptyków wynika, że w pewnej chwili nad wszystkimi pojawił się świetlany obłok, od którego słyszalny był głos: *To jest mój Syn umiłowany* (według Mateusza i Marka)/*Wybrany* (według Łukasza), *w którym mam upodobanie, Jego słuchajcie*.

Już w czasach Starego Testamentu, obłok był szczególnym znakiem obecności Boga. Poprzez słupek obłoku, Pan wskazywał drogę swojemu ludowi do Ziemi Obiecanej (Wj 13,21-22)⁶⁸. Prorok Izajasz pisze: *Oto Pan wsiadłszy na lekki obłok, wkroczył do Egiptu* (Iz 19,1)⁶⁹, a Dawid dodaje: *Ma On za rydwan obłoki* (Psa 104,3). W jednej z prorockich wizji Ezechiela Bóg ukazał się *jako wielki obłok i ogień płonący* (Ez 1,4). Obłok *wypełnia przybytek Pański* (III Krl 8,10)⁷⁰, ale przede wszystkim to znak objawienia się Boga (Wj 24,16)⁷¹.

W Nowym Testamencie, oprócz opisywanego przez nas wydarzenia, obłok pojawia się między innymi podczas Wniebowstąpienia Chrystusa, kiedy to zabiera on Jezusa *sprzed oczu* (Dz 1,9) wszystkich obecnych wówczas na górze Oliwnej.

Zdaniem św. Andrzeja z Krety⁷² oraz św. Jana z Damaszku⁷³, obłok widziany na Taborze nie był zwykłym, codziennym zjawiskiem atmosferycznym, lecz znakiem obecności i łaski Świętego Ducha. W swym pouczeniu na Przemienienie Pańskie Pantaleon Diakon określa go *widzialną szatą Niewidzialnego*⁷⁴. Warto dodać w tym miejscu, że w sztuce wczesnośredniowiecznej oraz romańskiej Stwórca niejednokrotnie przedstawiany był w postaci ręki przenikającej spoza obłoków ku ziemi⁷⁵.

⁶⁶ *Евангелие от Матфея*, [w:] А.П. Лопухин, *Толковая Библия...*, dz. cyt., s. 656.

⁶⁷ *Namiot*, [w:] W.R.F. Browning, *Słownik Biblii*, przeł. J. Ślawik, wyd. Świat Książki, Warszawa 2005, s. 337.

⁶⁸ Cyt. za: *Biblia to jest księgi Starego...*, dz. cyt.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże. *Obłok*, [w:] M. Lurker, *Słownik obrazów...*, dz. cyt., s. 141.

⁷² Ανδρέας Κρήτης, *Εις την Μεταμόρφωσιν του Κυρίου ημών Χριστού*, [w:] PG, t. 97, s. 953A.

⁷³ Ιωάννης Δαμασκηνός, *Ομιλία στην υπερένδοξη...*, dz. cyt., s. 21.

⁷⁴ Παντελέων διάκονος Κωνσταντινουπόλεως, *Εις την υπερένδοξον Μεταμόρφωσιν του Κυρίου και Θεού και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού. Λόγος Β'*, [w:] PG, t. 98, s. 1257.

⁷⁵ *Obłok*, [w:] M. Lurker, *Słownik obrazów...*, dz. cyt., s. 141.

Głos Boga Ojca w tym miejscu przypomina podobne wezwanie, które zabrzmiało podczas Chrztu Zbawiciela w rzece Jordan: *Tys jest mój Syn umiłowany, w Tobie mam upodobanie* (Mk 1,11 i Łk 3,22)⁷⁶, które na Taborze uzupełniane jest zwrotem: *Jego słuchajcie!* Głos znad Jordanu skierowany jest bezpośrednio do Syna, w drugiej osobie, natomiast podczas Przemienienia, potwierdzając powyższe słowa, zwraca się w kierunku uczniów, nakłaniając ich jednocześnie ku pełnemu posłuszeństwu Synowi⁷⁷. *Ten Który jest* (gr. ὁ ὢν) (Wj 3,14), *ukazuje na „Tęgo Który Jest”*⁷⁸. Słowa Boga Ojca stanowią tu jednocześnie wypełnienie starotestamentowego proroctwa, dotyczącego nadchodzącego Mesjasza, a które pochodzi z księgi Powtórzonego Prawa: *Proroka takiego jak ja jestem, wzbudzi ci Pan, Bóg twój, spośród ciebie, spośród twoich braci. Jego słuchać będziecie* (Pwt 18,15)⁷⁹. Co dziwne, naoczny świadek Przemienienia apostoł Piotr w swym II Liście, potwierdzając pojawienie się tego tajemniczego głosu, nie zanotował powyższego zwrotu: *Wziął On bowiem od Boga Ojca cześć i chwałę, gdy taki go doszedł głos od Majestatu chwały: Ten jest Syn mój umiłowany, którego sobie upodobałem. A my, będąc z nim na świętej górze, usłyszeliśmy ten głos, który pochodził z nieba* (II P 1,17-18)⁸⁰.

Użyty w tym miejscu przymiotnik *umiłowany* oddaje w pełni treść hebrajskiego słowa *Jachid*, które oznacza *jednorodzony*” (Rdz. 22,2)⁸¹. Wyraz „jednorodzony” o takim właśnie znaczeniu uwypuklony jest w sposób szczególny, również w przypowieści o robotnikach w winnicy (Mk 12,6; Mt 21,35; Łk 20,9), gdzie *umiłowany syn jest także dziedzicem. W ten sposób akcentowana jest Boskość Chrystusa, umiłowanego Syna Bożego, dziedzica wszechrzeczy, przez którego powstał wszechświat* (Hebr 1,2)⁸².

Uczniowie, słyszac to, upadli na twarz i bardzo się zlekli. A Jezus zbliżył się do nich, dotknął ich i rzekł: Wstańcie, nie lękajcie się! Gdy podnieśli oczy, nikogo

⁷⁶ Cyt. za: *Biblia to jest księgi Starego...*, dz. cyt. Tylko według apostoła Mateusza głos Boga Ojca brzmiał: *To jest Syn mój umiłowany, w którym mam upodobanie* (3,17). Tamże.

⁷⁷ Σ.Σ. Δεσπότης, *Η Μεταμόρφωση στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο και στις Επιστολές του Παύλου*, Wiesbaden 2000, s. 73.

⁷⁸ Cyt. za: *Biblia Tysiąclecia...*, dz. cyt.; Ефрем Сирин, *Слово на Преображение Господа и Бога Спасителя нашего Иисуса Христа*, [w:] *tenże, Творения*, Барнаул 2005, s. 247.

⁷⁹ Cyt. za: *Biblia to jest księgi Starego...*, dz. cyt. I. Καραβιδόπουλος, *Το κατά Μάρκον...*, dz. cyt., s. 289.

⁸⁰ Cyt. za: *Biblia to jest księgi Starego...*, dz. cyt.

⁸¹ Cyt. za: *Biblia Tysiąclecia...*, dz. cyt.

⁸² Tamże. Κ.Σ. Βουλγάρης, *Υπόμνημα εις τας Καθολικάς Επιστολάς του Αποστόλου Πέτρου*, Αθήνα 2005, s. 146.

nie widzieli, tylko samego Jezusa (Mt 17,6-8)⁸³ – pisze apostoł Mateusz. Uczucie strachu ze strony uczniów zauważają także Marek i Łukasz.

Nie będąc w stanie wytrzymać tego niezwykle pięknego i porażającego zarazem światła, oraz niebiańskiego głosu, uczniowie upadli na ziemię. Widząc to, „Miłujący człowieka” (gr. Φιλάνθρωπος) podchodzi do apostołów i dodaje im otuchy. Oni, podniósłszy swe oczy, niczym przebudzeni z głębokiego snu, popatrzyli dookoła i nie widzieli już nikogo oprócz swego nauczyciela. Wszystko dookoła, w mgnieniu oka, jakby wróciło do poprzedniej rzeczywistości⁸⁴.

Mateusz i Marek mówią, że w drodze powrotnej, podczas schodzenia z góry, Zbawiciel zakazał Piotrowi, Janowi i Jakubowi dzielenia się z kimkolwiek, tym czego przed momentem byli świadkami, aż do dnia Jego chwalebego Zmartwychwstania. Dlaczego Chrystus nie chciał, aby ktokolwiek dowiedział się o wydarzeniu na Taborze? W odpowiedzi na to pytanie pomaga Teofilakt Bułgarski, który poucza, że gdyby pozostali apostołowie ale i nie tylko oni, dowiedzieli się o tak wielkiej chwale, którą Swym trzem uczniom objawił Jezus, wtedy mogliby ich opowiadanie przyjąć z niedowierzaniem, a w konsekwencji zgorszyć się, kiedy zobaczyliby Jezusa przybitego do Krzyża, a także dlatego, że Przemienienie Pana mogło stać się zrozumiałym, tylko w ścisłej relacji ze Zmartwychwstaniem, które miało się jeszcze dokonać⁸⁵. Dlatego też apostołowie zachowali milczenie i w owym czasie nikomu nic nie oznajmiali o tym, co widzieli (Łk 9,36)⁸⁶.

Na podstawie powyższej analizy tekstów ewangelicznych dotyczących Przemienienia Chrystusa, widocznym staje się istnienie tzw. „Problemu Synoptycznego”. Ewangelisci w wielu miejscach są ze sobą w pełni zgodni, ale istnieją też i takie, w których jeden różni się od drugiego niezwykle wyraźnie. Mateusz i Łukasz zachowują w porównaniu do Marka zdecydowanie więcej informacji dotyczących wydarzenia na wysokiej górze. Prawdopodobnie to właśnie Ewangelia napisana przez tego ostatniego (uważana zresztą za najstarszą) była źródłem, z którego czerpali wiadomości dwaj pozostali, którzy z drugiej strony korzystali prawdopodobnie, także z innego źródła znanego pod nazwą „Q”. Wielu biblistów dowodzi, że opowiadanie o Przemienieniu

⁸³ Cyt. za: *Biblia Tysiąclecia...*, dz. cyt.

⁸⁴ Н.Н. Глубоковский, *Преображение...*, dz. cyt., s. 44.

⁸⁵ Феодилакт Болгарский, *Толкование на Евангелие от Марка*, Москва 2005, s. 27.

⁸⁶ Cyt. za: *Biblia Tysiąclecia...*, dz. cyt.

nie ma żadnego związku ze źródłem „Q”, ponieważ w większości przypadków odnosi się ono do słów tylko o charakterze czysto dydaktycznym, a Przemienienie relacjonowane jest jako jedno z wydarzeń historycznych z życia Jezusa i Jego trzech uczniów. Być może właśnie dlatego, przyglądając się uważniej tym trzem opisom można dojść do wniosku, że Mateusz i Łukasz pomimo tego, że niekiedy różnią się od siebie, to mają też wiele wspólnych motywów z Markiem. Wszystkie widoczne różnice, choć może, że nie są tak istotne, mają swe źródło w tym, co każdy z Synoptyków uważał za godne podkreślenia, opisując dany fakt⁸⁷.

Zastanawiającym jest, że apostoł Jan Teolog, w swej Ewangelii, nie zawarł ani słowa o Metamorfozie na górze. Prawdopodobnej przyczyny takiego pominięcia nie należy doszukiwać się w tym, że uważał je za mało znaczące, lecz dlatego, że syn Zabedeusza, ze względu na swą skromność, nie chciał aby ktokolwiek pomyślał, iż opisując fakt Przemienienia jako jeden z naocznych jego świadków pragnie wywyżżyć się nad innymi uczniami, oczekując pochwał i uznania dla swej osoby⁸⁸.

Przemienienie Pana, w tak piękny sposób opisane w Piśmie Świętym, bardzo szybko stało się ważnym elementem w kulcie i życiu liturgicznym chrześcijan pierwszych wieków, a z biegiem czasu zaczęło też zajmować istotną rolę w nauczaniu i teologii Kościoła Powszechnego.

Zarys historyczny rozwoju święta na Wschodzie

Dzień Przemienienia Chrystusa należy do najstarszych świąt chrześcijańskich. Niestety, informacje dotyczące historycznego procesu jego rozwoju, nie są wystarczająco szczegółowe i bogate. Dodatkowo, nie jest łatwym określenie dokładnej daty jego pojawienia się ponieważ w każdym Kościele lokalnym miało ono miejsce w innym okresie czasowym. Niemniej jednak, podjąć się próby charakterystyki dziejów święta oraz roli jaką odgrywało ono w życiu Kościoła i społeczeństwa, w którym ewoluowało.

Pierwsze przesłanki o cudzie Przemienienia jako przedmiocie szczególnej czci pojawiają się już w wieku IV, pomimo faktu, iż w najważniejszych źródłach

⁸⁷ Протопр. П.А. Тσαμπέρας, *Η Μεταμόρφωση...*, dz. cyt., s. 222-226.

⁸⁸ Χ. Δουκάκης, *Ο Μέγας Συναξαριστής. Μην. Αύγουστος...*, dz. cyt., s. 50.

dotyczących życia liturgicznego czwartego stulecia: „Konstytucjach Apostolskich” oraz „Dzienniku podróży Egerii”⁸⁹, w którym znajdują się informacje o świętach obchodzonych wówczas w Jerozolimie, nie ma mowy o jego istnieniu. W tym okresie swoje określone miejsce w Heortologionie Kościoła zajmuje już święto Paschy oraz Objawienia Pańskiego (Narodzenie Chrystusa-Chrzest Pański), dlatego między innymi można przypuszczać, że nowe święto szybko zostaje włączone do pozostałych z „kręgu szybko rozwijających się” kalendarza chrześcijańskiego. Jak podkreśla ks. D. Tzerpos, szczególnie widoczne staje się to w okresie panowania Konstantego Wielkiego i tuż po jego śmierci, kiedy coraz wyraźniej zauważalną staje się tendencja do świętowania pojedynczo pozostałych, ważnych w ekonomii zbawienia człowieka wydarzeń z życia Chrystusa⁹⁰.

Wydaje się jednak bardzo prawdopodobnym, że kolebką święta jest Jerozolima. Cyryl Jerozolimski (IV wiek) w swej „XII Katechezie” odnosi się do góry Tabor jako miejsca Przemienienia, ale nie pisze nic na temat istnienia analogicznego święta. Jednak zdaniem liturgisty P. Papadopoulou, w okolicach Jerozolimy zaraz po Wniebowstąpieniu Jezusa, zaczęto szczególną czcią otaczać miejsca związane z wydarzeniami ewangelicznymi⁹¹. Najwcześniejsze pouczenie na ten dzień, które jest znane, przypisywane jest Efrebowi Syryjczykowi (około 308-373), a pełna jego nazwa to: „Słowo na Przemienienie Pańskie”. Jednakże, według wielu historyków, w rzeczywistości napisane zostało ponad sto lat później przez zupełnie innego autora. Zachowało się ono tylko w języku greckim, ale styl oraz forma tekstu nie odpowiadają sposobowi pisania, jakie reprezentował „syryjski prorok” (jak nazywano Efrema), ani też żadnemu z wielkich kaznodziej IV wieku. Zawiera natomiast cechy typowo charakterystyczne dla „Pochwalnych Słów” późniejszych pisarzy bizantyjskich⁹².

⁸⁹ Egeria – pątniczka, autorka opisu pielgrzymki o Ziemi Świętej. Spotykana jest często pod imionami: Eteria, Silvia, Eucheria, Eiheria. Według Ferotina była ona zakonnicą, która w latach 415-418 odbyła podróż do ziemskiej ojczyzny Chrystusa, włączając w nią Egipt, góry Synaj i Nebo, Efez, Konstantynopol, Edesę oraz Seleucję. W listach adresowanych do swoich współsióstr, dzieliła się z nimi własnymi wrażeniami i obserwacjami o miejscach, które odwiedziła na pątniczej trasie. W ten sposób, powstał tzw. „Dziennik podróży”, który mimo braku początku i końca, oraz dwóch ostatnich kart w środku, stanowi również znakomite źródło poznania liturgii i pobożności wiernych Jerozolimy IV w. (*Egeria*, [w:] Ks. B. Nadolski, *Leksykon Liturgii*, Poznań 2006, s. 368).

⁹⁰ Протопр. Δ.Β. Τζέρπος, *Η εορτή...*, dz. cyt., s. 242.

⁹¹ Протопр. Π.Α. Τσαμπέρας, *Η Μεταμόρφωση...*, dz. cyt., s. 94.

⁹² Свящ. инок Симеон, *Каноны празднику Преображения Господа Бога и Спаса нашего*

W.W. Bołotow jest przekonany, że Przemienienie Pańskie to święto pochodzenia aramejsko-kapadockiego, które ustanowiono w Armenii, jako przeciwwagę do święta Wardawar, czyli „niesienia róż” na cześć bogini Asthik⁹³. G.Th. Bergotes, przypuszcza nawet, że Kościół Armeński zaczyna obchodzić dzień Metamorfozy Chrystusa już około IV wieku⁹⁴, jednak pogląd ten nie jest do końca zgodny z prawdą. W tym okresie bowiem owa wspólnota chrześcijańska zaczyna się dopiero organizować w życiu liturgicznym i administracyjnym. Nie należy zapominać również, iż w tym okresie była ona nadal podległa Kościołowi Kapadockiemu. Gdyby zatem święto Przemienienia istniało już w IV wieku w samej Kapadocji, na pewno szybko pojawiłoby się ono w Konstantynopolu, z którym była w ścisłych relacjach.

Z informacji pochodzących z dzieł francuskiego historyka i teologa L. Thomassina można się dowiedzieć, że do początku V wieku Kościół obchodził już święta: Paschy, Wniebowstąpienia, Pięćdziesiątnicy, Narodzenia Chrystusa, Objawienia Pańskiego, Zwiastowania Bogurodzicy, Świętych Apostołów i Męczenników, a także Przemienienia Pańskiego. W przypadku tego ostatniego powołać się można chociażby na homilie biskupa Rzymu Leona Wielkiego (około 440-461), który w jednym ze swych świątecznych kazań odwołuje się do znanego już większości Kościołów święta Metamorfozy Pana⁹⁵. Ponadto, w okresie jego pontyfikatu perykopa o Przemienieniu na Taborze czytana była w świątyniach zawsze w drugą niedzielę Wielkiego Postu⁹⁶. W piątym stuleciu utarł się również zwyczaj świętowania pamięci świętych świadków tego cudu. Idąc za podpowiedzią ówczesnych ksiąg liturgicznych, odnaleźć można informację o istnieniu tak zwanego „Święta góry Tabor” – obchodzonego osobno ku czci Mojżesza i Eliasza, w dwóch różnych świątyniach (obok Cerkwi Przemienienia) na górze Tabor: jednej pod wezwaniem pierwszego z nich i drugiej na chwałę proroka z Tiszbe⁹⁷.

Иисуса Христа с переводом и комментарием, Балашиха 2007, s. 2-3.

⁹³ К.С. Кекелидзе, *Иерусалимский канонарь VII века (Грузинская версия)*, Тифлиς 1912, s. 246.

⁹⁴ Γ.Θ. Βεργώτης, *Η εορτή της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος. Ιστορική και θεολογική επισκόπηση*, [w:] Γρηγόριος ο Παλαμάς, Θεσσαλονίκη 1996, Nr 763, s. 520.

⁹⁵ Tamże, s. 519-520.

⁹⁶ Ks. B. Ferdek, *Eschatologia...*, dz. cyt., s. 8.

⁹⁷ Π.Ι. Σκαλτσής, *Ο προφήτης Ηλίας στο Εορτολόγιο*, [w:] Εφημέριος, Αθήνα 2012, Nr 7 (61), s. 10.

W. Stefanides wysuwa przypuszczenie, że święto Przemienienia Zbawiciela swymi korzeniami sięga wschodniego Chrześcijaństwa i powstało między V a VII wiekiem⁹⁸. Także w żywocie św. Sawy, autorstwa Cyryla Skythopolitesa (524-560), znajduje się cenna wzmianka o jego istnieniu, a jest ona ściśle związana z obradami Synodu Konstantynopolińskiego z 518 roku, zwołanego z polecenia cesarza Justyniana, który między innymi decyduje o odwołaniu się od rozkazu Anastazjusza Dikorosa (491-519), dotyczącego skazanych na zesłanie przez monofizyckiego władcę. W owej hagiografii znajduje się opis oficjalnej aprobaty postanowień soborowych ze strony Kościoła Jerozolimskiego, która miała miejsce podczas podniosłej atmosfery święta obchodzonego 6 sierpnia. Warto tylko dodać, iż na V Soborze Powszechnym w 553 roku, wśród licznie zgromadzonej hierarchii kościelnej, był obecny między innymi biskup Taboru – Serwios⁹⁹.

Niepodważalne dowody zakorzenienia się święta Przemienienia znajdują się w jerozolimskich Heortologionach z początku VII wieku. W „Typikonie patriarchy Sofroniusza” (634-644) na dzień 6 sierpnia zapisano: *Zebranie (...) na Taborze, Przemienienie Zbawiciela* (gr. Σύναξις (...) εν τω Θαβώριο, Μεταμόρφωσις του Σωτήρος)¹⁰⁰. Mniej więcej w tym samym okresie święto to pojawia się także w Monasterze św. Katarzyny na Górze Synaj, o czym może świadczyć homilia św. Anastazego Synaity (początek VII wieku), która stanowi prawdopodobnie pierwszą, która w swej treści nie odnosi się tylko do wydarzenia na wysokiej górze (Mk 9,2), ale przede wszystkim do liturgicznego aspektu święta¹⁰¹.

Z Jerozolimy tradycja obchodzenia Przemienienia Pańskiego dociera następnie między innymi do Kościołów Aleksandrii i Syrii (gdzie w VIII wieku znane jest ono pod nazwą „Święto góry Tabor” – *Festum montis Tabor; Efa dektur Tabor*¹⁰²), a jego stałe miejsce w bizantyjskim Heortologionie, według niektórych źródeł datowane jest już na ósme stulecie¹⁰³. Zdaniem patriarchy Antiochii Teodora Balsamona (XI wiek) początki świętowania

⁹⁸ Протопр. П.А. Тσαμπέρας, *Η Μεταμόρφωση...*, dz. cyt., s. 93-94.

⁹⁹ Протопр. Δ.Β. Τζέρπος, *Η εορτή...*, dz. cyt., s. 247.

¹⁰⁰ Αρχιμ. Φιλόθεος Νικολάκης, *Η εορτή της Μεταμορφώσεως*, [w:] *Ο Άγιος Γεώργιος*, Αθήνα 2006, № 23, s. 3.

¹⁰¹ Протопр. Δημήτριος Β. Τζέρπος, *Η εορτή...*, dz. cyt., s. 247-248.

¹⁰² *Przemienienie*, [w:] Ks. B. Nadolski, *Leksykon...*, dz. cyt., s. 1240.

¹⁰³ Γ.Θ. Βεργώτες, *Η Εορτή της Μεταμορφώσεως...*, dz. cyt., s. 520.

Przemienienia Chrystusa w Konstantynopolu mają miejsce dopiero około wieku IX, a dokładniej za panowania cesarza Lwa VI Filozofa (866-912)¹⁰⁴, o czym zaświadcza Nikon Mauronoreites (XI wiek). Najstarsze rękopisy Synaksarionu Wielkiego Kościoła z X wieku zdają się w pełni potwierdzać tą opinię¹⁰⁵. Ks. T. Sinka mija się więc z prawdą, twierdząc że: *święto to powstało na Wschodzie w XV wieku*¹⁰⁶.

Szczególne znacznie i miejsce w tradycji Kościoła Prawosławnego święto Przemienienia otrzymało w epoce tak zwanych Sporów Hezychastycznych (1341-1431), dotyczących nauki o niestworzonych Boskich energiach i jej relacji do cudu na Taborze¹⁰⁷.

Historia święta w Kościele Zachodnim

Na Zachodzie pomimo tego, iż powszechnie znane były już homilie papieża Leona Wielkiego i błogosławionego Augustyna (V wiek) dotyczące Metamorfozy na Taborze, to jednak pierwsze wzmianki odnoszące się do liturgicznego wspomnienia Przemienienia pochodzą z Hiszpanii (tu zachował się komentarz lokalnego biskupa Ildefonsa na temat święta Przemienienia Pańskiego z 845 roku), oraz z Monte Cassino. Datowane są one dopiero na wiek IX¹⁰⁸. Inni rzymskokatolicy liturgiści, jak chociażby ks. Z. Janiec, są przekonani, że pierwotnym źródłem informacji o tym święcie, było odrębne, nie mniej istotne źródło historyczne, tak zwane „Martyrologium z Vich” (X wiek)¹⁰⁹.

Początkowo dzień ten w Kościele Zachodnim obchodzony był w drugą niedzielę Wielkiego Postu, która do dnia dzisiejszego w tradycji Cerkwi prawosławnej poświęcona jest pamięci św. Grzegorza Palamasa¹¹⁰.

Z Benedykcjonału¹¹¹ katedry krakowskiej datowanego na rok 1060 pocho-

¹⁰⁴ Γ.Γ. Μπεκατώρος, *Μεταμόρφωσις του Σωτήρος*, [w:] *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, t. 8, Αθήνα 1962, s. 1054.

¹⁰⁵ Протопр. Δ.Β. Τζέρπος, *Η εορτή...*, dz. cyt., s. 249.

¹⁰⁶ Ks. T. Sinka, *Zarys liturgiki*, Gościkowo-Paradyż 1988, s. 145.

¹⁰⁷ Протопр. Δ.Β. Τζέρπος, *Η εορτή...*, dz. cyt., s. 249.

¹⁰⁸ Протопр. Π.Α. Τσαμπέρας, *Η Μεταμόρφωση...*, dz. cyt., s. 95.

¹⁰⁹ Ks. Z. Janiec, *Liturgia dla wszystkich*, Sandomierz 2005, s. 128.

¹¹⁰ Протопр. Π.Α. Τσαμπέρας, *Η Μεταμόρφωση...*, dz. cyt., s. 95.

¹¹¹ Benedykcjonał – w Kościele Rzymskokatolickim księga liturgiczna zawierająca obrzęd błogosławieństw udzielanych przez biskupa, a od 1984 r. także przez diakonów i chrześcijan świeckich. Benedykcjonał krakowski posiadał aż 340 tego typu formuł. *Benedykcjonał*, [w:] ks. B. Nadolski,

dzą pierwsze wzmianki o świętowaniu Przemienienia Chrystusa na terenach Polski¹¹².

Za wyjątkiem środowisk monastycznych w Kościele Zachodnim, świętu temu prawie nigdy nie przywiązywano szczególnej wagi i znaczenia. Jednym z pierwszych i nielicznych jego propagatorów był opat Piotr Czcigodny (*Venerabilis*) (1094-1156)¹¹³. Dzięki swym podróżom po zachodniej Europie, ku swemu wielkiemu zdziwieniu zauważył, iż święto to było obchodzone tylko w pojedynczych rejonach: Włoch, Francji i Hiszpanii. To właśnie dzięki jego staraniom, w Klasztorze w Cluny i podległym mu wspólnotom monastycznym, w 1132 roku święto Przemienienia Pańskiego zostało na stałe wpisane do kalendarza liturgicznego z datą jego obchodzenia – 6 sierpnia, a porządek nabożeństwa tego dnia miał być analogiczny do święta Ofiarowania Pańskiego¹¹⁴. Sam przełożony natomiast ułożył tekst Liturgii Godzin. Trafnie zatem, jeden z duchownych Trewirskich w XII wieku, charakteryzuje to święto jako: *niedawno wprowadzone w zachodnich klasztorach*¹¹⁵. Inicjatywa Piotra Czcigodnego dotycząca wprowadzenia nowego święta odegrała niezwykle ważną rolę w ukierunkowaniu klasztorów w Cluny na teologię Ojców – wyrażoną w głęboko dogmatycznej analizie wydarzenia na Taborze, zawartej w tekstach nabożeństwa swego autorstwa, która wraz z pojawieniem się tak zwanej teologii scholastycznej, traci swe piękno i wyjątkowość¹¹⁶.

Oficjalnie, jako powszechnie obowiązujące, w całym Kościele Rzymskokatolickim święto zostało przyjęte dopiero w 1457 roku, dekretem *Inter divinae dispensationis arcana* papieża Kaliksta III (1455-1458), jako wyraz dziękczynienia Bogu za odniesione zwycięstwo oręża chrześcijańskiego (pod wodzą Jana Hunyady'ego oraz Jana Kapistrana) nad Turkami pod Belgradem. Wieść o nim dotarła do Rzymu 6 sierpnia¹¹⁷ i tym samym dzień ten wyznaczony został przez Kaliksta na obchody święta Przemienienia Pańskiego. Po wygranej walce, papież

Leksykon..., dz. cyt., s. 147-148.

¹¹² *Przemienienie*, [w:] ks. B. Nadolski, *Leksykon...*, dz. cyt., s. 1240.

¹¹³ W latach 1122-1156 przełożony monasteru w Cluny. Uchodzi za jedną z najważniejszych osobistości zachodniego życia zakonnego w XII w. Π. Ιωαννίδης, *Η Μεταμόρφωση του Χριστού κατά τον Πέτρο Σεβάσμιο*, [w:] ΕΕΘΣΠΘ, Nr 16 (2006), s. 65-66.

¹¹⁴ Tamże, s. 70-71.

¹¹⁵ Ks. B. Nadolski, *Liturgika. Liturgia i czas*, t. 2, Poznań 1991, s. 122.

¹¹⁶ Π. Ιωαννίδης, *Η Μεταμόρφωση του Χριστού...*, dz. cyt., s. 72.

¹¹⁷ *Przemienienie*, [w:] *Encyklopedia Kościoła*, oprac. F.L. Cross, t. 2, Warszawa 2004, s. 589.

ułożył na tą szczególną okazję tekst nabożeństwa święta, a dokładnie dwa lata później szóstego dnia sierpnia 1457 roku zmarł¹¹⁸. Pomimo dekretu papieskiego święto to, jeszcze przez długi okres czasu obchodzone w Kościołach lokalnych w różnych terminach na przykład: w Saint-Omer – 26 lipca, w Passau – 26 sierpnia, w Halberstad – 2 września. Dopiero Mszał¹¹⁹ Piusa V (1504-1572) z 1570 roku utrwalił stałą datę obchodów Przemienienia Pańskiego – 6 sierpnia.

Do dnia dzisiejszego święto Przemienienia w Kościele Rzymskokatolickim obchodzone jest tak, jak w Kościele Wschodnim 6 sierpnia i należy do świąt Pańskich Okresu Zwykłego¹²⁰. W Mszale Pawła VI otrzymało ono rangę „Święta liturgicznego”, co oznacza, że jest ono o znaczeniu mniejszym niż „Uroczystość”, większym natomiast niż „Wspomnienie”¹²¹.

Zgodnie z przepisami wprowadzonymi po Soborze Watykańskim II, zaleca się by w ten dzień kapłani sprawujący Oficja oraz Msze, używali szat koloru białego¹²².

¹¹⁸ C.B. Булгаков, *Настольная книга для священнослужителей*, Москва 1913, s. 300.

¹¹⁹ Mszał – w Kościele Zachodnim księga liturgiczna używana podczas sprawowania Mszy świętej. *Mszał*, [w:] Ks. B. Nadolski, *Leksykon...*, dz. cyt., s. 990.

¹²⁰ W Kościele Rzymskokatolickim Rok Liturgiczny podzielony jest na sześć okresów świątecznych (Ks. B. Nadolski, *Liturgika...*, dz. cyt., s. 21-23):

1. *Triduum Paschalne* – rozpoczyna się od wieczornej Mszy Wieczerzy Pańskiej w Wielki Czwartek i kończy się Nieszporami Niedzieli Zmartwychwstania.

2. *Okres Wielkanocny* – trwa pięćdziesiąt dni, od Niedzieli Zmartwychwstania do Niedzieli Zesłania Ducha Świętego.

3. *Okres Wielkiego Postu* – ma swój początek w Środę Popielcową i kończy się Mszą Wieczerzy Pańskiej.

4. *Okres Narodzenia Pańskiego* – zaczyna się od I Nieszporów Narodzenia Pańskiego i trwa do niedzieli po Objawieniu, czyli do niedzieli po dniu 6 stycznia włącznie.

5. *Okres Adwentu* – rozpoczyna się od I Nieszporów niedzieli, która wypada 30 listopada lub jest najbliższa tego dnia i ma swój koniec przed I Nieszporami Narodzenia Pańskiego.

6. *Okres Zwykły* – zaczyna się w poniedziałek, który następuje po niedzieli wypadającej po dniu 6 stycznia i trwa do wtorku przed Wielkim Postem, i powtórnie rozpoczyna się w poniedziałek po niedzieli Zesłania Ducha Świętego i kończy się przed Nieszporami I niedzieli Adwentu.

¹²¹ Obchody liturgiczne w Kościele Rzymskokatolickim posiadają swoją rangę. Najwyższą jest „Uroczystość” (na przykład: Wniebowstąpienie Pańskie, Wniebowzięcie NMP), następnie „Święto” (na przykład: Narodzenie NMP, Podwyższenie Krzyża Świętego) i na końcu „Wspomnienie”. To ostatnie może być „obowiązkowe” (na przykład: NMP Królowej, NMP Bolesnej) lub „dowolne” (na przykład NMP z Lourdes). *Wspomnienie*, [w:] Ks. B. Nadolski, *Leksykon...*, dz. cyt., s. 1699.

¹²² To samo dotyczy się nabożeństw Okresu Wielkanocnego, Narodzenia Pańskiego, w Święta i Wspomnienia NMP, święta aniołów, świętych którzy nie byli męczennikami, w Uroczystości Wszystkich Świętych, św. Jana Chrzciciela, św. Jana Ewangelisty i Nawrócenia św. Pawła. Ks. Erwin Mateja, *Znaczenie szat w liturgii*, [w:] *Misterium Christi. Fundamentalne rzeczywistości liturgii*, red. bp Wacław Świerzewski, t. 1, Zawichost-Kraków-Sandomierz 2012, s. 310.

Zakończenie

Głębia przesłania jakie niesie ze sobą święto Przemienienia Pańskiego, inspirowała i fascynowała na przestrzeni historii chrześcijaństwa nie tylko wielu wielkich i znanych Ojców Kościoła, mnichów i słynnych teologów, ale i prosty bogobojny lud Boży, który upatrywał w nim od samego początku wielkiego wsparcia i źródła sił duchowych.

Analiza i interpretacja tej wyjątkowej perykopy ewangelicznej, która nie tylko łączy jej trzech autorów, stanowi jednocześnie ważne wydarzenie liturgiczne, niejako „integrujące” tradycje Kościoła Prawosławnego oraz Rzymskokatolickiego i bez wątpienia stanowi impuls do dalszych wspólnych badań nad jego przekazem teologicznym i soteriologicznym.

ABSTRACT

In this article the author undertakes an attempt to analyze only a few of the many aspects contained in the episode of the Transfiguration of Jesus Christ. Special attention is mainly paid to investigate and compare a gospel story about The Metamorphoses which has been presented in detail by three Synoptics. The author highlights the differences and similarities between the Synoptics Gospels and how their individual elements were understood and interpreted in patristic literature and research of Bible scholars and Christian theologians. Moreover, the author makes reference to various stages in historical development of the Feast of the Transfiguration in both the East and West.

Keywords: Jesus Christ, the Transfiguration of Christ, Mount Tabor, cloud, the feast, orthodox liturgics, roman catholic liturgics

Skróty:

PG – J.P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*, Paryż 1857-1866.

ΕΠΕ – *Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1976-2008.

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

Pismo Święte:

Biblia Jerozolimska. Pismo święte Starego i Nowego Testamentu, wyd. Pallotinum, Poznań 2006.

Biblia to jest księgi Starego i Nowego Testamentu, w przekładzie polskim W.O. Jakuba Wujka S.J., Kraków 1962,

Biblia to jest księgi Starego i Nowego Testamentu, wyd. Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa 1998.

Biblia Tysiąclecia. Pismo święte Starego i Nowego Testamentu, wyd. Pallotinum, Poznań 2000.

Pisma Ojców, pisarzy kościelnych i inne:

Ефрем Сирин, *Слово на Преображение Господа и Бога Спасителя нашего Иисуса Христа*, [w:] *tenże*, Творения, Барнаул 2005, s. 244-247.

Миниеня. Август, Киев 1993.

Феофилакт Болгарский, *Толкование на Евангелие от Марка*, Москва 2005.

Ανδρέας Κρήτης, *Εις την Μεταμόρφωσιν του Κυρίου ημών Χριστού*, [w:] PG, t. 97, s. 932-958.

Γρηγόριος Παλαμάς, *Στην σεπτή Μεταμόρφωση του Κυρίου και Θεού και Σωτήρα μας Ιησού Χριστού. Ομιλία ΛΔ΄*, [w:] ΕΠΕ, t. 10, 352-379.

Ιωάννης Δαμασκηνός, *Ομιλία στην υπερένδοξη Μεταμόρφωση του Κυρίου μας Ιησού Χριστού*, [w:] ΕΠΕ, t. 9, s. 10-57.

Ιωάννης Χρυσόστομος, *Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον. Ομιλία ΠΗ΄*, [w:] ΕΠΕ, t. 14, s. 740-757.

Ιωάννης Χρυσόστομος, *Ομιλία εις το αποστολικόν ρητόν το λέγον· Τοῦτο δε γινώσκετε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἔσονται καιροὶ χαλεποί*, [w:] PG, t. 56, s. 271-280.

Νικόδημος Αγιορείτης, *Εορτοδρόμιον· ήτοι ερμηνεία εις τους ασματικούς κανόνας των δεσποτικών και θεομητορικών εορτών*, Βενετία 1836.

Παντελέων διάκονος Κωνσταντινουπόλεως, *Εις την υπερένδοξον Μεταμόρφωσιν του Κυρίου και Θεού και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού. Λόγος Β΄*, [w:] PG, t. 98, s. 1253-1265.

Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως, *Εις την Μεταμόρφωσιν του Κυρίου και Θεού*

- και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού, [w:] PG, t. 65, s. 764-772.
- Τιμόθεος Αντιοχείας, *Εις τον σταυρόν και εις την Μεταμόρφωσιν του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού*, [w:] PG, t. 86A, s. 255-266.
- Ωριγένης, *Εις Ψαλμούς. Ψαλμός ΠΗ'*, [w:] PG, t. 3, s. 1548-1549.

Literatura przedmiotu:

- (Anchimiuk) Jeremiasz abp, *Preobrażenie*, [w:] Przegląd Prawosławny, Nr 8 (302), Białystok 2010.
- Ferdek B. ks., *Eschatologia Taboru*, Świdnica 2005.
- Глубоковский Н.Н., *Преображение Господа*, Москва 2005.
- Митр. Владимир (Сабодан), *Проповедь на Преображение Господне*, [w:] *Проповеди*, t. 1, red. E. Вобровникова, Киев 1997.
- Симеон свящ. инок, *Каноны празднику Преображения Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа с переводом и комментарием*, Балашиха 2007.
- Βλάχος Ιερόθεος μητρ., *Οι Δεσποτικές εορτές. Εισοδικό στο Δοδεκάορτο και την Ορθόδοξη Χριστολογία*, Λεβαδεία 2008.
- Ανθούση Μοναχή, *Εορτοδρόμιον. Ερμηνεία εις τους ασματικούς κανόνες της Θείας Μεταμορφώσεως*, t. 9, Αθήνα 1996.
- Βεργώτης Γ.Θ., *Η εορτή της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος. Ιστορική και θεολογική επισκόπηση*, [w:] *Γρηγόριος ο Παλαμάς*, Nr 763, Θεσσαλονίκη 1996, s. 517-528.
- Βουλγαράκης Γ., *Το Θαβώρ*, [w:] *Πάντανος*, Nr 9 (1917), Αλεξανδρεία, s. 498-503.
- Δεσπότης Σ.Σ., *Η Μεταμόρφωση στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο και στις Επιστολές του Παύλου*, Wiesbaden 2000.
- Δουκάκης Χ., *Ο Μέγας Συναξαριστής. Μην. Αύγουστος*, t. 12, Αθήνα 1966.
- Ιωαννίδης Π., *Η Μεταμόρφωση του Χριστού κατά τον Πέτρο Σεβάσμιο*, [w:] *Επιστημονική Επετηρίς της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 2006, Nr 16 (2006), s. 65-72.
- Λέκκος Ε.Π., *Η Μεταμόρφωσις του Χριστού. Το γεγονός, η εορτή, το νόημα. Μετά παρακλητικού κανόνος*, Αθήνα 2006.
- Μεταλληνός Γ. πρωτοπρ., «Φωτί προσλάβομεν φως» *Ερμηνευτική προσέγγιση της Μεταμορφώσεως με βάση την υμνογραφία*, [w:] *Μεταμόρφωση*, Νέα Σμίρνη 1984, s. 51-89.
- Μπεκατώρος Γ.Γ., *Μεταμόρφωσις του Σωτήρος*, [w:] *Θρησκευτική και Ηθική*

- Εγκυκλοπαίδεια*, t. 8, Αθήνα 1962, s. 1047-1056.
- Νικολάκης Φιλόθεος αρχιμ., *Η εορτή της Μεταμορφώσεως*, [w:] *Ο Άγιος Γεώργιος*, Nr 23, Αθήνα 2006, s. 3.
- Τζέρπος Δημήτριος Β. πρωτοπρ., *Η εορτή της Μεταμορφώσεως του Κυρίου*, [w:] *Πρακτικά Ε' Πενελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων (Βόλος, 18-20/9/2006)*, Αθήνα 2006, s. 239-263.
- Τσαμπέρας Π.Α. πρωτοπρ., *Η Μεταμόρφωση του Ιησού Χριστού*, wyd. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2004.

Literatura pomocnicza:

- Maria s. (Jurczuk), *Ziemia Święta. Cud ognia i chwała obłoków*, Hajnówka 1997.
- Browning W.R.F., *Słownik Biblii*, przeł. J. Ślawik, Warszawa 2005.
- Bulhakow S., *Święci Piotr i Jan dwaj pierwsi z Apostołów*, przeł. ks. H. Paprocki, Białystok 2005.
- Harrington W.J., *Klucz do Biblii*, przeł. J. Marzęcki, Warszawa 2002.
- Janiec Z. ks., *Liturgia dla wszystkich*, Sandomierz 2005.
- Nadolski B. ks., *Leksykon Liturgii*, Poznań 2006.
- Lurker M., *Słownik obrazów i symboli religijnych*, tłum. bp K. Romaniuk, Poznań 1989.
- Mateja E. ks., *Znaczenie szat w liturgii*, [w:] *Misterium Christi. Fundamentalne rzeczywistości liturgii*, red. bp W. Świerzewski, t. 1, Zawichost-Kraków-Sandomierz 2012.
- Ratsingker J. (Πάπας Βενέδικτος XVI), *Ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ*, t. 1, tłum. Σ.Σ. Δεσπότης, Αθήνα 2007.
- Sinka T. ks., *Zarys liturgiki*, Gościkowo-Paradyż 1988.
- Vasko P.F. ks., *Nasza wizyta Ziemi Świętej*, tłum. I. Rytel, (brak miejsca i roku wydania).
- Аверкий архиеп. (Таушев), *Четвероевангелие. Апостол. Руководство к изучению Священного Писания Нового Завета*, Москва 2004.
- Булгаков С.В., *Настольная книга для священнослужителей*, Москва 1913.
- Зигабен Е., *Толкование Евангелия от Матфея, составленное по древним святоотеческим толкованиям*, Киев 1887.

- Кекелидзе К.С., *Иерусалимский канонарь VII века (Грузинская версия)*, Тифлиς 1912.
- Лопухин А.П., *Толковая Библия или комментарий на все книги Св. Писания Ветхого и Нового Заветов. Новый Завет*, Петербург 1911-1913.
- Снегирева С., *Земная жизнь Пресвятой Богородицы и описание святых чудотворных её икон*, Ярославль 1998.
- Βουλγάρης Κ.Σ., *Υπόμνημα εις τας Καθολικὰς Επιστολάς του Αποστόλου Πέτρου*, Αθήνα 2005.
- Καραβιδόπουλος Ι., *Το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο*, Θεσσαλονίκη 2009.
- Καραβιδόπουλος Ι., *Ερμηνεία της προς Φιλιππησίους Επιστολής*, [w:] Καραβιδόπουλος Ι., *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης. Αποστόλου Παύλου Επιστολές προς Εφεσίους, Φιλιππησίους, Κολοσσαείς, Φιλήμονα*, Θεσσαλονίκη 1992.
- Burkiert W., *Αρχαία ελληνική θρησκεία. Αρχαία και Κλασική Εποχή*, tłum. Ν.Π. Μπεζαντάκος, Α. Αβαγιάνου, Αθήνα 1993.
- Οικονόμου Ε.Β., *Αρχαιολογία και θεσμολογία της βιβλικής Παλαιστίνης*, Αθήνα 2004.
- Σκαλτσής Π.Ι., *Ο προφήτης Ηλίας στο Εορτολόγιο*, [w:] Εφημέριος, Νr 7 (61), Αθήνα 2012.

Strony internetowe:

<http://www.liturgia.cerkiew.pl/page.php?id=14> (data dostępu: 01.10.2012).

<http://www.cerkiew.szczecin.pl/do-pobrania.html> (data dostępu: 1.10.2012).

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LVII

Zeszyt 3

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2015

Spis treści

Artykuły

- ADAM MAGRUK, Biblijno-historyczna analiza święta
Przemienienia Pańskiego 271
- KAMIL HAŁAMBIEC, Teologia przebudzenia religijnego
według Charlesa Finneya. Kontekst historyczny, źródła
i jej wpływ na późniejszy rewiwalizm 299
- JANUSZ ADAM FRYKOWSKI, Dzieje parafii unickiej
pw. św. Demetriusza Męczennika w Nedeżowie
w świetle XVIII-wiecznych wizytacji kościelnych 319
- PAWEŁ MATWIEJCZUK, Humanści, reformatorzy,
przyjaciele. Korespondencja Filipa Melanchtona do Jana Łaskiego.....347

Recenzje

- Sidur Beit Polin. Modlitewnik na dni powszednie, szabaty i święta,
red. Gil Nativ, Związek Postępowych Gmin Żydowskich w Polsce,
Warszawa 2015 (ANDRZEJ P. KLUCZYŃSKI) 375
- Arcybiskup Szymon (Romańczuk). Pisarz i Bóg. Dostojewski, Gogol,
Tołstoj, Fundacja im. Księcia Konstantego Ostrońskiego,
Białystok 2013, ss. 95 (ANDRZEJ F. DZIUBA).....381
- Jonathan Phillips. Druga krucjata. Rozszerzanie granic chrześcijaństwa,
Przełożył Norbert Radomski, Dom Wydawniczy REBIS,
Poznań 2013, ss. 527 (ANDRZEJ F. DZIUBA) 385